

УДК 82.161.2 (09) “XIX/XX” А. Кримський

Антон Гловацький

ЛІТЕРАТУРНІ ТА НАУКОВІ ВЗАЄМИНИ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО З ВИДАТНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ДІЯЧАМИ КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено літературні та наукові взаємини А. Кримського з видатними українськими діячами кінця XIX – першої чверті XX століття. Особливу увагу звернено на особисту співпрацю вченого з І. Франком, Б. Грінченком, Лесею Українкою та О. Кобилянською.

Ключові слова: А. Кримський, літературні та наукові взаємини, українська інтелігенція, епістолярна спадщина, літературна критика, орієнталістика.

Після тривалого періоду панування марксистсько-ленінської методології за радянських часів, у сучасній українській історіографії відбуваються значні зміни. В українську науку повертаються незаслужено забуті імена славетних науковців, літераторів, громадських діячів доби Розстріляного Відродження. Це Г. Косинка, Л. Старицька-Черняхівська, М. Левченко, С. Єфремов, М. Драй-Хмара та інші.

Серед вищезгаданих осіб в українській науці та культурі кінця XIX – першої половини XX ст. чільне місце належить Агатангелу Кримському (1871–1942). Історик, філолог, етнограф, письменник, поет, літературний критик та перекладач – ось (мабуть, таки неповний) перелік основних напрямів його діяльності.

На наш погляд, доволі істотним є той факт, що А. Кримський, незважаючи на перебування далеко від України (у 1889–1918 рр. вчений жив й працював у Москві), постійно підтримував зв'язки із найосвіченішими людьми того часу [2; 15].

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження взаємин А. Кримського із провідними науковцями, літераторами та громадськими діячами кінця XIX – першої чверті XX ст. Як відомо, вчений систематично спілкувався з І. Франком, Б. Грінченком, Лесею Українкою та О. Кобилянською.

Історіографія даної проблеми є вельми значною. Окремі аспекти даного питання у різний час розглядали К. Гурницький [3; 4], І. Ільєнко [7], М. Моклиця [21], Д. Павличко [22], Я. Славутич [25], М. Сорока [26], В. Шендеровський [27], В. Шкляр [28]. Зауважимо, що станом на сьогоднішній день співробітники інституту сходознавства ім. А. Кримського НАНУ активно працюють над висвітленням взаємин вченого з його сучасниками – Лесею Українкою, О. Огоновським, Б. Грінченком, І. Франком, О. Кобилянською та багатьма іншими [8]. У даному контексті слід особливо відзначити праці Л. Матвєєвої [16; 17], а також опубліковані нею видання епістолярної спадщини сходознавця [1; 5; 6; 18]. Окрім цього, особливої уваги дослідників, на наш погляд, заслуговують дві роботи – збірка нарисів “Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості” [11] та монографія “Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу” [20]. Також хотілося б зауважити, що доволі ґрунтовною є і монографія відомої дослідниці С. Павличко “Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського” [23], яка, однак, була неоднозначно сприйнята у наукових колах.

Метою статті є висвітлення основних аспектів літературних та наукових взаємин А. Кримського із його не менш відомими сучасниками – І. Франком, Б. Грінченком, Лесею Українкою та О. Кобилянською.

Для досягнення цієї мети потрібно виконати такі завдання:

- висвітлити наукові взаємини А. Кримського із вищезазначеними особами;
- проаналізувати співпрацю А. Кримського із означеними діячами на літературній ниві.

Об'єктом дослідження виступає життя та діяльність А. Кримського наприкінці XIX – у першій половині XX ст.

Предметом є літературні та наукові взаємини вченого з І. Франком, Б. Грінченком, Лесею Українкою та О. Кобилянською.

Передусім, спробуємо охарактеризувати літературні та наукові взаємини А. Кримського з І. Франком.

Дружба А. Кримського з І. Франком зав'язалася на початку 1890-х років переважно на ґрунті орієнталістики. Створюючи журнал “Житє і слово”, І. Франко мав намір друкувати там переклади кращих творів арабської, перської, індійської літератур. На прикладі поезії Гафіза, Хайяма, Сааді письменник мріяв виховувати естетичні смаки читачів. Поет збирався навіть видати окремою книгою переклади А. Кримського з Гафіза та Сааді [2, с. 16; 14, с. 351, 357].

Агатангел Юхимович особливо схвально поставився до ідеї друку перекладів східних поетів, оскільки і сам високо цінував їх творчість. У листі до І. Франка від 23 листопада 1890 р. він зауважив: “Хафіз або Сааді містять багато високих загальнолюдських мислей” [12, с. 14].

Проте чи не найбільше прислужилася українській літературі спільна титанічна праця А. Кримського та І. Франка щодо збирання й вивчення спадщини С. Руданського, дослідження життєвого і творчого шляху І. Вишенського. А. Кримський був також автором низки рецензій на твори І. Франка, де неодноразово підкреслював його таланти як прозаїка та вказував на його високі вимоги до літературного твору [2, с. 16, 19; 14].

Заслуга А. Кримського у тому, що він вперше дав творам І. Франка соціальну оцінку і намагався визначити не тільки їх естетичне, а й суспільно-політичне місце в українському літературному процесі. Доказом зближення вченого з І. Франком є рецензія на перший номер журналу “Житє і слово”, у якій орієнталіст, зокрема, дав журналу таку оцінку: “1-й випуск, находящийся пред нами, производит самое благоприятное впечатление, какого давно уж не приходится испытывать от малорусских изданий” [14, с. 351].

Також відомо, що А. Кримський надавав “Житю і слову” матеріальну допомогу. Цікавим є той факт, що прихильниками редагованого І. Франком друкованого органу він зробив і своїх вихованців, зокрема К. Фрейтага, який підтримував власними коштами і журнал “Народ” [2, с. 20; 12, с. 166–167].

Відомо, що особисті стосунки А. Кримського з І. Франком не заважали їх об'єктивності та принциповості у естетичних чи наукових питаннях. Відомими є кілька випадків гострої полеміки між обома митцями, що однак не стали причиною їх особистої ворожнечі [2, с. 20; 14].

Серед літературознавчих праць А. Кримського, присвячених вивченню історії української літератури, вирізняється робота “Иван Вышенский, его жизнь и сочинения”, що була опублікована в “Киевской старине” за 1895 рік. Написана як рецензія на монографію І. Франка “Иван Вишенский і його твори”, вона переконливо спростовує гіпотетичні висновки автора (наприклад, ті, що стосуються дати народження І. Вишенського, авторства “Новини”, хронології створення таких праць як “Писание к епископам”, “Обличение диавола-миродержца”), відзначається глибокою обґрунтованістю багатьох висунутих ним положень, оригінальними спостереженнями, науково обґрунтованими висновками [2, с. 20; 14, с. 380–455; 12, с. 203].

Варто зазначити, що А. Кримський у передмові до рецензії писав, що не прагне образити автора, а навпаки, застерегти його від подальших помилок. Зокрема, учений підкреслив: “[...] именно чувство дружбы заставило меня вдаться в очень детальный разбор его диссертации и тщательно подчеркнуть в ней слабые места” [14, с. 380].

Іван Якович сприйняв рецензію боляче, але доброго ставлення до її автора не змінив. Про це свідчить той факт, що через п'ять років, видаючи збірку “Із днів журби”, поет вмістив у ній поему “Иван Вишенский”, зазначивши під заголовком, що присвячує її А. Кримському [2, с. 20].

Не змінив позитивного ставлення до вченого І. Франко і тоді, коли між ними виникла суперечка щодо оповідання буковинського письменника Т. Галіпа “Перші зорі”, в якому автор зобразив галицьких радикалів у найгіршому світлі. І. Франка, як радикала, це обурило, і він виступив у “Житі і слові” з різкою критикою цього твору. А. Кримський, в свою чергу, підійшов до оцінки оповідання набагато об’єктивніше і зазначив, що хоча Т. Галіп і не зовсім справедливий до радикалів, але його повість “вказує на несумнівний белетристичний талант автора” [14, с. 488].

Еволюцію поглядів А. Кримського на ниві літературної критики значною мірою засвідчує його рецензія на казку І. Франка “Абу-Касимові капці”, в якій дано об’єктивну оцінку творчого доробку письменника, вказано на розуміння ним специфіки оригіналу і ставлення до іншомовних літературних шедеврів, неперевершену здатність донести до читача національний колорит і своєрідність чужого твору. Методику ж перекладу І. Франка з іноземних мов, певні закономірності у “пересадці” чужого сюжету на рідний ґрунт А. Кримський розглядає як розуміння головних законів естетики, через що твір, зберігши східний колорит, сприймається читачем як національний шедевр [2, с. 21; 14, с. 456–467].

У 1898 р., коли А. Кримський перебував у науковому відрядженні в Сирії, галицька інтелігенція готувалася відзначити 25-літній ювілей літературної творчості І. Франка. Через ювілейний комітет, організований у Львові, В. Гнатюк запросив А. Кримського взяти участь у виданні збірника “Привіт Франкові”, а, крім того, зробити науково-критичний та бібліографічний огляд літературної діяльності ювіляра. Для цього А. Кримський надіслав ще з Бейрута переклади ісламської любовної лірики та вірш на честь І. Франка. Щодо критично-біографічної книжки про письменника, то її в основному вчений уклав ще в Сирії [2, с. 21].

У листопаді 1898 р. А. Кримський надсилає до Львова нарис “Доктор Іван Франко. Огляд його 25-літньої письменницької діяльності” (на жаль, він залишився незакінченим), що невдовзі був надрукований у друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка [2, с. 22; 14, с. 498–532]. У цій розвідці вчений зробив спробу проаналізувати літературну та наукову спадщину І. Франка у хронологічному порядку. Зокрема, А. Кримський виділив ряд періодів у творчості письменника та вказав їх хронологічні рамки: 1) твори 1873–1880 рр.; 2) праці 1880-х років, про які критик говорив як про період “дуже плідотворної повістярської і віршописаної діяльності Франкової”; 3) потім – літературні твори 1889–1892 рр.; 4) наукові праці (очевидно, 1892–1898 рр.); 5) найновіші літературні та наукові студії.

Мрію написати про Каменяра ґрунтовну працю А. Кримський плекав усе життя. Це видно з листа вченого до В. Гнатюка за 4 лютого 1902 р., де він зазначає, що йому сильніше за все хотілося б написати розвідку про І. Франка. Другим кроком до неї була підготовка до видання “Листування Ів. Франка з Аг. Кримським (1890–1906)”, яка за дорученням ученого здійснювалася його небожем М. Кримським. 4 червня 1941 року “Наукові записки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (серія: Радянське літературознавство)”, із вміщеними листами І. Франка до А. Кримського, було підписано до друку. Але у зв’язку із початком німецько-радянської війни (з 22 червня) їх так і не було видано [2, с. 23–24; 14, с. 682–684].

Важливе місце в житті А. Кримського належало і взаєминам із письменником та філологом Б. Грінченком. Орієнталіст, ще будучи студентом Лазаревського інституту східних мов, разом із Б. Грінченком налагоджує у Москві справу лубочних видань (етнографічних видань, що видавалися українською мовою, мали безліч граматичних помилок та характеризувалися змішаним правописом) відомих українських письменників, про що довідуємося із його листа Борису Дмитровичу від 2 грудня 1891 р.

Слід, однак, відзначити, що А. Кримський, попри всю свою симпатію до лубочних видань, критично ставився до тієї мови, якою вони були написані, пишучи Б. Грінченку: “Якою мовою написані видання московських лубочників, хоч не питаєте [...]” [13, с. 364].

У статті “Україно-руські видання московських лубочників”, що була надрукована у “Зорі” за 1890 р. (№ 21), вчений дав загалом високу оцінку серії тих видань і зробив Б. Грінченку зауваження щодо мови окремих його творів.

Пізніше Б. Грінченко у журналі “Зоря” вмістив статтю (під псевдонімом “Василь Чайченко”), назвавши її “Популярні книжки про московські лубочні видання” [2, с. 27]. А. Кримський писав йому, що ідея видання українських книжок московській громаді сподобалася. З листів ученого також дізнаємося, що він доклав багато зусиль до видання серії маленьких оповідань Б. Грінченка “Діти”, “Божа нива”, а також упорядкованої ним збірки народних анекдотів “Веселий оповідач”, що 1892 р. вийшла друком у серії лубочних видань [12, с. 42–45, 92–94].

У 1891 р. Б. Грінченко розпочав широку, всеукраїнського масштабу дискусію, де порушувалася проблема розвитку української літературної мови. У львівській “Правді” він надрукував критичну статтю “Галицькі вірші”, якою намагався залучити до дискусії провідних діячів української культури, піддавши критиці мову галицьких письменників, які ніби навмисне засмічували її, щоб таким способом ізолювати її від загальноукраїнської літературної мови. Захищаючи єдину українську літературну мову, він вдався до бурхливої дискусії [2, с. 28].

Статтею “Наша язикова скрута та спосіб зарадити лихові”, яка була надрукована у грудневому (№ 24) номері “Зорі” за 1891 рік, влився у дискусію і А. Кримський, обороняючи мову творів І. Франка і, водночас, схвалюючи наукові позиції Б. Грінченка. Учений намагався довести, що ті слова, які галицькі філологи звали “полонізмами”, насправді є цілком характерними для української народної мови [13, с. 7–14].

Агатангел Кримський аргументовано доводив, що більшість т. зв. “полонізмів” мають давньоруське походження, посилаючись на “Толковый словарь живого великорусского языка” відомого філолога Даля, а також стверджував, що багато слів на території Новгороду та його околиць є дуже схожими на, за його власним виразом, “quasi-полонізми” [13, с. 14].

Згодом, у виданому 1903 р. нарисі “А. Е. Крымский как украинский писатель”, Б. Грінченко наголосить, що у цій статті ґрунтовно вказується на необхідність укладання повного українського словника із зазначенням широти розповсюдження кожного слова у народній та літературній мові [2, с. 28–29; 13, с. 7–21].

В умовах відсутності сформованої літературної мови майже всі учасники дискусії, поряд із цінними пропозиціями, висловлювали іноді певні суб’єктивні думки. Але це було щире й непідкупне бажання прислужитися рідній культурі з її тисячолітньою історією та яскравою самобутністю [2].

У літературній практиці ХІХ ст. приклад такого тісного співробітництва, як у А. Кримського із Б. Грінченком, був поодиноким явищем. Але, незважаючи на це, обидва вчені залишалися об’єктивними у своїх судженнях, зокрема в оцінці літературної творчості.

Таким чином, проаналізувавши літературні та наукові взаємини обох учених, зауважимо, що, незважаючи на особисту дружбу та взаємну повагу, історик–Кримський та філолог–Грінченко часто розходилися у принципових наукових та літературних питаннях.

Розглядаючи літературну та наукову співпрацю А. Кримського із Лесею Українкою, передусім слід мати на увазі близькість їхніх мистецьких та громадських інтересів.

Кидається у вічі збіг багатьох біографічних моментів цих двох велетів української культури. Обоє народилися на Волині, перебували під впливом М. Драгоманова та І. Франка, перші літературні кроки почали у львівській “Зорі”. Хоча вони ніколи не були співавторами одних і тих же творів, проте у творчій біографії кожного з них є шедеври, поява на світ яких зумовлена спільною працею [3; 4].

Коріння дружби А. Кримського та Лесі Українки сягає ще юнацьких років. Учений, навчаючись у Колегії Павла Галагана, через свого товариша П. Тучапського мав можливість познайомитись із її першими поетичними творами. Окремі з них вихованці Колегії поширювали в рукописах та складали з них пісні. Особливо припав до вподоби молодому

вченому переклад Лесі Українки з Г. Гейне – “Чого так поблідли ті рожі ясні?”, який подарувала П. Тучапському сама поетеса [2, с. 39].

Особисто з Лесею Українкою Агатангел Юхимович познайомився у 1888 р. Ось як він описав цю важливу для себе подію: “Один із старших моїх товаришів – студент Тучапський – якось каже мені, що у нього є гарні вірші Лесі Косач, дочки [...] Олени Пчілки [...] Я не витримав і кажу: дай мені, я перепишу. І от взяв я ці вірші, приніс у колегію і почав читати товаришам. Вони теж захопилися віршами Лесі Українки [...] Минає трошки часу. Лисенко дає концерт. [...] там я зустрівся з Тучапським [...] Розповідаю йому, що ці вірші в колегії фурор зробили. [...] Ми пішли за куліси. [...] Дивлюсь, якась дівчинка: їй було тоді 16 років, але на вигляд можна було дати років 14. [...] Обидва ми дуже зніяковіли і тільки після нагадування Олени Петрівни подали одне одному руки...” [14, с. 688–689].

Повага самої Лесі Українки до А. Кримського проявлялася більш виразно, ніж до будь-кого іншого. Пізніше А. Кримський згадував, що коли одного разу до Києва таємно привезли збірку оповідань І. Франка “В поті чола”, поетеса заздалегідь попрохала свою сестру, щоб вона обов’язково передала один примірник А. Кримському [2, с. 40].

Літературні взаємини А. Кримського із Лесею Українкою базувалися передусім на спільності їх інтересів. Проте кожен із них – яскраво виражена індивідуальність. Їх творчі прийоми, вирішення злободенних проблем – далеко не тотожні. І все-таки, живучи часом навіть на різних континентах, вони у своїй творчості йшли пліч-о-пліч.

Як вчений-орієнталіст А. Кримський своїми енциклопедичними знаннями ставав у пригоді поетесі, був першим авторитетним критиком її ще навіть неопублікованих творів. А якщо врахувати, що всі її драми були тісно пов’язані з всесвітньою історією та мистецтвом, то зрозумілою стає та величезна дослідницька робота, яку Леся Українка здійснила не без допомоги А. Кримського, перш ніж втілити її у художній твір [2].

За цю величезну допомогу поетеса виявила бажання присвятити своєму другу поему “В катакомбах”, але лише за умови, якщо твір сподобається йому. Безперечно, А. Кримський із великою радістю прийняв цю посвяту. А вже через рік твір був надрукований із словами вдячності: “Посвята шановному побратимові А. Кримському” [2, с. 41].

Варто, мабуть, відзначити, що Леся Українка не була тільки літератором у вузькому розумінні цього слова, вона також була і справжнім ученим-дослідником. Серед усіх своїх численних творів вона допустила лише одну наукову неточність. Це стосувалося її поеми “Одне слово”, опублікованої у щомісячному виданні “Вільна Україна” у 1906 р. Герой цього твору, волелюбний політичний засланець, помирає, не вмюючи висловити причини своєї смерті – відсутності волі, свободи – оскільки у якутській мові начебто немає слова “воля”. А. Кримський вказав на цю помилку у статті “Етнологічні й філологічні ложки дьогтю в бочках меду”, де спростував твердження Лесі Українки про те, що у якутській мові немає цього слова [13].

Зокрема, учений зазначав: “[...] нема в світі такої мови, щоб у ній не було слів *воля*, *вільний*, *визволяти*. А зосібна – і про якутську мову треба завважити те саме, бо *воля* і *вільний* буде по-якутськи босхо, а *визволити*, або “випустити на волю”, – це буде по-якутському босхоло” [13, с. 200–201].

Найцікавішим є те, що поетеса сприйняла його рецензію спокійно і дуже шкодувала, що допустила подібну неточність.

Щирою і міцною була дружба А. Кримського із Лесею Українкою. Та, на жаль, дуже рідко доводилося зустрічатись. Тільки у 1903 р., коли поетеса лікувалась на Кавказі, кілька днів пощастило їм бути поруч. Там друзі записували пісні кавказьких горців, знайомилися із особливостями їхнього побуту [2, с. 42].

Рівно через десять років після цієї зустрічі на сорок третьому році життя на своїй другій батьківщині, Грузії, поетеса померла. Це був найбільший після смерті М. Драгоманова удар у житті Агатангела Юхимовича. Він боляче переживав втрату друга і порадника. У розвідці “Леся Українка”, опублікованій у “Русской молве” за 23 липня 1913 року, А. Кримський із сумом напише, як ще в травні того ж року київське літературне товариство на літературному

вечорі, програма якого складалася виключно із творів Лесі Українки, востаннє вшанувало мистецький талант поетеси. Наступного дня, згадує вчений, дочка України назавжди попрощалася з Києвом і повернулася до нього тільки мертвою [2, с. 43].

Початком взаємин А. Кримського із О. Кобилянською є його розгорнутий відгук на вихід у світ її повісті “Царівна”, що з’явився на сторінках “Зорі” у 1897 р. (№ 1). Вчений одразу звернув увагу на молоду письменницю, зазначивши на початку рецензії: “[...] в особі д[обродійки] Кобилянської Буковина подарувала нам видатний, симпатичний літературний талант” [14, с. 479].

Загалом же, прочитавши її твір, вчений виокремив його переваги та недоліки. До перших А. Кримський відніс: 1) цікавість самого твору для читача (у чому він особисто переконався); 2) докладний опис головних героїв та суспільства, в якому вони живуть; 3) майже повну відсутність германізмів. Що ж до недоліків повісті, то вони, на його погляд, полягали у наступному: 1) недостатня драматизація подій у кінці; 2) надмірна, на думку рецензента, деталізація подій (починаючи від 15-тої глави); 3) певна алогічність у висвітленні поглядів головної героїні; 4) наявність помилок при перекладі іноземних імен на українську мову [14, с. 480–481].

Слід зауважити, що інтерес ученого до творчості “буковинської орлиці” не згасав протягом усього життя. Навіть перебуваючи за межами України, А. Кримський не переставав стежити за ростом художньої майстерності молоді письменниці. Своєрідною контактною ланкою між ними був О. Маковей [2].

Перша зустріч обох митців відбулася у Києві 1896 р. в родині Косачів. Саме влітку того року у сестри Лесі Українки, що мешкала у Києві, А. Кримському поталанило зустрітися із О. Кобилянською.

Вдруге Агатангел Юхимович побачився з нею в Чернівцях у 1898 р., коли повертався із наукового відрядження з Сирії. З Константинополя через Болгарію він дістався до Буковини, де жила тоді письменниця [2, с. 44].

Відводячи О. Кобилянській почесне місце в українській літературі, А. Кримський ставив її славу поряд із Франковою. Такої честі він удостоїв письменницю за витонченість мови літературних творів, художню правду, яскраво виражений реалізм. Учений особливо виділяв пейзажну майстерність письменниці. Досконалі художні описи О. Кобилянської він називав хвилюючою симфонією та гімном природі. Крім мистецького хисту пейзажиста, А. Кримський побачив у письменниці “тонке музичне чуття”, яким, на його думку, був насичений кожний ліричний твір авторки [2, с. 45; 14, с. 686].

На завершення слід сказати, що критична спадщина А. Кримського про творчість письменниці за своїм обсягом невелика. Проте оминати її – означало б збіднити історико-критичні штрихи до українського літературного процесу. У цьому плані найбільшої уваги заслуговує уже згадана нами рецензія на повість “Царівна”. Як відомо, рецензія була прихильною і мала велике значення для письменниці, що тільки-но починала свій творчий шлях. А. Кримський вчасно подав руку допомоги О. Кобилянській, заохочуючи її до літературної праці.

Отже, проаналізувавши літературні та наукові взаємини А. Кримського з відомими українськими діячами кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. – І. Франком, Б. Грінченком, Лесею Українкою та О. Кобилянською, зауважимо, що вчений був особливою знаменитістю навіть серед тогочасної інтелектуальної еліти, користувався неабиякою повагою та авторитетом. Це підтверджують його систематичні рецензії на їх твори, постійні консультації, обмін необхідною для праці літературою тощо. Відтак, він займав гідне місце у колі своїх сучасників.

Список використаних джерел

1. Бурлака Г. “Вибачте, шановний Агатангеле Юхимовичу!” / Галина Бурлака // Слово і час. – 2006. – № 6. – С. 86–89.
2. Веркалець М. А. Ю. Кримський у колі своїх сучасників / М. Веркалець. – К., 1990. – 48 с.
3. Гурницький К. Агатангел Ефимович Кримський / К. Гурницький. – М., 1980. – 192 с.
4. Гурницький К. Кримський як історик / К. Гурницький. – К., 1971. – 184 с.
5. Епістолярна спадщина А. Кримського (1890–1941) [гол. ред. Л. В. Матвеева]. – К., 2006. – 359 с. – (у 2 т. / А. Кримський; Т. 1 (1890–1917)).
6. Епістолярна спадщина А. Кримського (1890–1941) [гол. ред. Л. В. Матвеева]. – К., 2005. – 500 с. – (у 2 т. /

А. Кримський; Т. 2 (1918–1941)). 7. *Льєнко І.* У жорнах репресій: оповіді про українських письменників / І. Льєнко. – К., 1995. – С. 316–339. 8. *Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oriental studies.org.ua/index.php?link=ivran_ru_&navStart=6. 9. *Історія Академії наук України, 1918–1993* [за ред. Б. Патона]. – К., 1994. – 318 с. 10. *Кримський А. Ю.* Бібліографічний покажчик, 1889–1971 / Агатангел Юхимович Кримський. – К., 1972. – 168 с. 11. *Кримський Агатангел.* Нариси життя і творчості [відп. ред. Василюк О. Д. та ін.]. – К., 2006. – 564 с. 12. *Кримський А. Ю.* Листи, 1890–1917 / А. Ю. Кримський. – К., 1973. – 547 с. – (Твори: в 5 т. / А. Кримський; Т. 5, кн. 1). 13. *Кримський А. Ю.* Мовознавство. Фольклористика / А. Ю. Кримський. – К., 1973. – 511 с. – (Твори: в 5 т. / А. Кримський; Т. 3). 14. *Кримський А. Ю.* Художня проза. Літературознавство і критика / А. Ю. Кримський. – К., 1973. – 718 с. – (Твори: в 5 т. / А. Кримський; Т. 2). 15. *Кримський А. Ю.* – україніст та орієнталіст [за ред. І. Білодіда]. – К., 1974. – С. 16, 18, 24–25, 62–70. 16. *Матвєєва Л.* Нариси з історії Всеукраїнської Академії наук / Леся Матвєєва. – К., 2003. – 296 с. 17. *Матвєєва Л.* Нариси з історії сходознавства / Леся Матвєєва. – К., 2008. – 400 с. 18. *Матвєєва Л., Циганкова Е. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук* [Текст] : вибране листування / Леся Матвєєва, Елла Циганкова. – К., 1997. – 171 с. 19. *Михайло Драй-Хмара.* З літературно-наукової спадщини [за ред. Г. Костюка]. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1979. – С. 22. 20. *Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу* (Коллективна монографія) [за ред. І. П. Бондаренка]. – К., 2010. – 450 с. 21. *Моклиця М.* Християнство Агатангела Кримського: психологічні та естетичні акценти / Марія Моклиця // Слово і час. – К. – 2006. – № 2. – С. 20. 22. *Павличко Д. В.* Світова література / Дмитро Павличко. – К., 2007. – С. 212–213. – (Літературознавство. Критика: у 2 т. / Д. Павличко; Т. 2). 23. *Павличко С.* Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського / Соломія Павличко. – К., 2001. – 328 с. 24. *Провідники духовності в Україні.* – К., 2003. – С. 460–462. 25. *Славутич Я.* Розстріляна муза / Я. Славутич. – К., 1992. – С. 63–67. 26. *Сорока М.* Реабілітовано посмертно / Микола Сорока // Дивосвіт. – К. – 2006. – № 1. – С. 22–23. 27. *Шендеровський В.* Їхні імена гідні пантеону славетних / Василь Шендеровський // Світогляд : науково-популярний журнал. – К. – 2007. – № 6. – С. 29. 28. *Шкляр В.* Агатангел і Марія : нечестиве кохання в блакитному інтер'єрі / Василь Шкляр // Сучасність. – 2004. – № 4. – С. 56.

Антон Гловацкий

**ЛИТЕРАТУРНЫЕ И НАУЧНЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ АГАТАНГЕЛА КРЫМСКОГО С
ВЫДАЮЩИМИСЯ УКРАИНСКИМИ ДЕЯТЕЛЯМИ КОНЦА XIX – ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ
XX ВЕКА**

В статье освещены литературные и научные взаимоотношения А. Крымского с выдающимися украинскими деятелями конца XIX – первой четверти XX века. Особое внимание обращено личному сотрудничеству ученого с И. Франко, Б. Гринченко, Лесей Украинкой и О. Кобылянкой.

Ключевые слова: А. Крымский, литературные и научные взаимоотношения, украинская интеллигенция, эпистолярное наследие, литературная критика, ориенталистика.

Anton Hlovatskyj

**LITERARY AND SCIENTIFIC RELATIONS OF AGATANGEL KRYMSKYJ WITH
OUTSTANDING UKRAINIAN FIGURES OF THE END OF XIX – FIRST QUARTER OF
XX CENTURIES**

The article deals with literary and scientific relations of Agatangel Krymskyj with outstanding Ukrainian figures of late XIX – first quarter of XX centuries. Particular attention is paid to personal collaboration of the scientist with I. Franko, B. Grinchenko, Lesya Ukrainka and Olha Kobyljanska.

Key words: A. Krymskyj, literary and scientific relations, the Ukrainian intelligentsia, epistolary heritage, literary criticism, Orientalism.